

‘אמר ר’ אלעזר: עיר שרובה רוצחים – אינה קולטת, שנאמר ודבר באזני זקני העיר... ואמר ר’ אליעזר: עיר שאין בה זקנים – אינה קולטת, בעינין זקני העיר וליבא’ – ויש ליתן טעם וסברא, כי עיר מקלט היא כמו חינוך מחדש לרוצחים, וזה לא יתכן אם התרבו והשתלטו הרוצחים על חיי העיר. וכן אם אין זקנים, אין כיוון ואין סיכוי לחינוך ושיפור (עפ”י בדרך טובים).

דף יא

‘דבר לחוד ידבר לחוד’ – יש לפרש שלכך ‘דיבור’ לשון קשה הוא, כיון שהמצווה אינו נכנע ונחת, וצריך כח בדיבור להשפיע עליו, וכן כדי לתקוע דברי תורה במוח ולב. ואולם כשהקב”ה ידביר העמים ויהיו כנועים תחתנו, אין צורך לקושי וכה, כי ה’נדבר’ נכנע ונחת [כמו באז נדברו – לשון נפעל, בהכנעה ונחות] (ע’ מהרש”א ורש”ש, ועוד).

‘ואיתקש כל התורה כולה לתפילין, מה תפילין הלכה למשה מסיני לתופרין בגדין אף כל לתופרין בגדין. ואידך, כי איתקש למותר בפיה, להלכותיו לא איתקש’ – והדעה הראשונה סוברת שהוקש לכל, גם לענין ההלכה. אך לא שההלכה נאמרה בספר תורה, כי אז יצא שנחלקו ר’ מאיר ור’ יהודה ב’הלכה למשה מסיני’, וזה לא מצאנו, כמו שכתב הרמב”ם (עפ”י שו”ת הריב”ש החדשות יז).

א. צריך לפרש שזו גם כוונת הרמב”ם (ס”ט ט, יג) במה שכתב גבי ספר תורה ‘הלמ’מ’. ויש בארו שההקש לימדנו שכל שחל עליו שם ‘תורת ד’ צריך תפירה בגדין. ע’ פרי שמואל (שטיין).

ב. איך שנפרש, אין לנו מקור לומר שבדין ‘מן המותר בפיה’ התמעט פשתן וכדומה, שאין שייך בו מותר ואסור לפיך, אלא משם למדנו רק להוציא הטמאה שאסורה באכילה. ואכן כתבו פוסקים שכשמדברים תפלין בדבק, מותר להשתמש בדבק היוצא מן הארץ וכדו’, ואין צריך דוקא שיהא מבע”ח, וכמו שכתב בחזו”א (או”ח יא, ט). וכן הביא מהגנוב”י. [אך לכאורה אין הדבר מוסכם – ע’ ר”ן מגילה כד: שהביא דין ד’מותר בפיה’ לאפוקי זהב. ובשו”ת דברי חיים (מצאנו. ח”ב ז) באר שמשמעות ‘בפיה’ בא ללמד שכשר דוקא בדבר ששייך בו איסור והתר. וע”ע בשו”ת יביע אומר ח”א א אות ז; שו”ת משנה הלכות (לר”מ קליין שליט”א) ח”ז ו. וצ”ב].

ג. לפי מה שכתב הריב”ש שיש כאן נידון של מחלוקת ב’הלכה’ [וענין זה נתבאר במק”א] – צריך לומר שהעיקר כפי הגרסא ‘חזינן להו לספרי דבי חביבי’ ולא תפלין, שהרי ההלכה מוסכמת שתפלין צריכות תפירה בגדין. וכן נראה שהגיה בתוס’ שאנן. ויש שם ט”ס. ואולם הריב”ש שם בהביאו את סוגיתנו כתב ‘תפילי’. ובהגהות פורת יוסף מובא לפרש, לא שהניחו שם תפלין כאלו, שודאי אין חולק על ההלכה שצריך לתפרן בגדין, אלא להורות שגם אלו נקראים תפלין, להודיע שמי שאין לו תפלין אחרים חוץ מאלו – יניחם. וצ”ע.

‘אחד משוח בשמן המשחה... מחזירין את הרוצח’ – ע’ בזה פירוש פלאי בתוס’ רי”ד יומא מהדרו”ק ע”ג’ (כן העירנו הג”ר אביגדר נבנצל שליט”א. ונראה מהתרו”ד שפרש ‘מחזירין את הרוצח’ – מבית דין לעיר המקלט. וצריך תלמוד).

‘ואידך, מדלא כתיב הגדול – חד מהנך הוא’ – ור’ יהודה סבר לאידך גיסא, לכך לא כתוב ‘הגדול’ – כי משוח מלחמה הוא ולא כהן גדול, וכמו שנאמר בסדר שופטים ‘ונגש על הכהן ודבר אל העם’. ולדעת חכמים, ה”א הידיעה של ‘הכהן’ מורה על הכהן המדובר קודם לכן [כדמצינו שדרשו כן בכמה מקומות – ע’ זבחים צג:]

'מן הדם שבענין, וכיו"ב בחולין כא. 'כמשפט חטאת בהמה' וברש"י; וכן בירושלמי בכורים ב,ב 'הקדש - העליון משמע'.
אלא שאילו היה כתוב שוב 'הכהן הגדול' - היה היתור מגלה על כהן גדול נוסף, ועתה שאין כתוב 'הגדול', על הכהן שהזכר
קודם קאי.

'מי איכא דידע אי שרי למכתב שם אחספא ונשדיה בתהומא' - ואין זה נחשב גרם מחיקה אלא
מחיקה בידים היא, כי ודאי יימחק ברבות הזמן שיהא מונח שם (ע' בשו"ת אבני נזר יו"ד שע. וכן משמע ברשב"א
ובמאירי שבת קכ: וכן פירש בשו"ת דובב מישרים ח"א צט קיד. וע"ע יד דוד והערות במסכת סוכה - סוכה נג; קסת הסופר
יא,א; שו"ת מהר"ם שיק או"ח קטו. ואולם אין הדבר מוסכם, ע' טוב טעם ודעת (קמא סו"י רלט) ובמובא ביוסף דעת שבת
(קכ).

- יש לשאול הלא כיון שהיה העולם בסכנת שטפון מה מקום יש להסתפק בדבר, והרי פיקוח נפש דוחה
כל התורה? ובערוך לנר (סוכה נג) צדד לומר, כשם שמצינו שבמקום חילול השם כגון בזמן הגזרה, צריך
למסור הנפש אפילו על 'ערכתא דמסאני', כך בענין איסור מחיקת השם יש בדבר משום חילול השם.
וצריך עיון בהשוואה זו, שאינו דומה מצב של גזירה וסכנה לעקירת התורה, לאיסור פרטי של מחיקה.
והיה אפשר לתרץ שהספק היה שמה במחיקת השם יש סרך איסור עבודה זרה, וכאביזרייהו דע"ז שיהרג
ואל יעבור.

ועדיין יש להקשות מדברי רש"י (בסוכה) שדוד ידע ההלכה אלא שלא רצה להורות הלכה בפני רבו -
וכי במקום פיקוח נפש אין מורים בפני רבו? ונראה שאין כוונת הגמרא לסכנת חורבן אלא שלא יהא
העולם נוהג כהרגלו (עפ"י הערות במסכת סוכה נג).

(ע"ב) 'נידוי על תנאי - צריך הפרה. מנלן? מיהודה, דכתיב אם לא הביאתיו אליך...' - יש מי

שפרש שיהודה לא קיים התנאי, שהרי הניחו במצרים (ע' ריטב"א כאן בשם מורי; האשכול ח"ב מו -
בשם רבנו אפרים). והקשו הראשונים (ע' מאירי; שו"ת הריב"ש רנ ד"ה אבל מה), אם כן פשיטא. וכתב הריטב"א,
כיון שריצה את אביו חשוב בעיניו כאילו הציגו בפניו. והכוונה כנראה שיהודה לא קיים התנאי באופן
מלא ומדויק, כי בנימין נשאר עם יוסף בשושב אחיו עם העגלות, ולא הביאו יהודה לארץ כנען אלא
הביאו לפניו במצרים, ויעקב נתפייס מזה, ולכך היה צריך הפרה כי לא נתקיים התנאי כלשונו ממש (ע'
שו"ת הריב"ש שם. ובספר האשכול הקשה הלא בנימין נמנה עם יורדי מצרים, משמע שחזר לארץ כנען).

פירוש אחר (עתוס' כאן; שו"ת הרשב"א ח"ג שכו; כס"מ ת"ת ז, יא מרבנו בחיי; שו"ת הרדב"ז ח"ג תתקלג), שאכן
נתקיים התנאי במלואו, ובנימין חזר עם אחיו, אלא שחל עליו הנדוי מפני שנכנס בספק.

'על איבריה לשפא, לא הוה קא מעיילי ליה למתיבתא דרקיע...' - ע' במובא ביוסף דעת סוטה ז ממחר"ל
מפרג ז"ל.

'איבעיא להו: במיתת כולן הוא חוזר או דלמא במיתת אחד מהן. תא שמע: נגמר דינו בלא כהן
גדול - אינו יוצא משם לעולם, ואם איתא ליהדר בדהנך?! - בדליכא' - משמע שאם נוקטים
שבמיתת כולן הוא יוצא, אם נגמר דינו בלא כהן גדול, אינו יוצא במיתת כהן שעבר. ויש לעיין, הלא
בשעת גמר הדין יש רק כהן אחד, ומדוע אינו יוצא במיתתו, והלא גם לפי הצד 'במיתת כולן' ודאי
הכוונה שאם קיימים שלשה או שנים, אינו יוצא אלא במיתת כולן, אבל אם אין אלא אחד - יוצא

במיתתו [שהרי אין מצוה שיהיה כהן משוח שעבר. וכן כמעט ולא יצויר שיהיה גם כהן משיח וגם מרובה בגדים בעת ובעונה אחת. וע' רמב"ן וריטב"א כאן, ועוד], ואם כן כאשר נגמר דינו ללא כהן גדול, מדוע לא יצא במיתת השאר –

ומוכח מכאן שהעיקר תלוי בשעת רציחה, וכיון שבשעת הרציחה היה קיים כהן גדול, ובשעת גמר דין אינו קיים – אינו יוצא לעולם, כי מקצת כהונה לבדה אינה מחזירה.

ולפי"ז נראה שמה ששנו להלן שאם מת כהן גדול לפני גמר דין ומינו אחר תחתיו ולאחר מכן נגמר דינו, חוזר במיתתו של שני – זה אמור רק באופן שהיה כהן קיים בשעת הרציחה, ולכך השני עומד עתה במקומו, אבל אם לא היה כלל כה"ג באותה שעה, ומינו אחר קודם גמר דין – אינו יוצא במיתת השני (עפ"י חזון איש – לקוטים, מכות).

ז'ההורג כהן גדול וכהן גדול שהרג – אינו יוצא משם לעולם' – נחלקו הראשונים אם הדין אמור גם כאשר מינו כהן גדול אחר קודם גמר דינו. וע' במובא בסנהדרין יח:

ז'אפילו ישראל צריכים לו, ואפילו שר צבא ישראל כיואב בן צרויה – אינו יוצא משם לעולם' – צריך עיון, הלא יש כאן צורך בהצלה של רבים, ומדוע לא יעשה המלך או בית דין תקנה למנוע מכל אדם הריגתו? וצריך לומר, כיון שאמרה תורה שכך הוא טבע האדם, וגלוי וידוע לפני יוצר כל, אשר להיות הרוצח משוחזר יחם לבבו של הקרוב והכהו, ולכך אין משפט מות לגואל הדם – אין כח ביד מלך וב"ד הגדול של ישראל להתנגד אל טבע האדם שהתורה העידתו.

ועוד מוכח מכאן, שאין לאדם להכנס לספק סכנה אפילו כדי להציל את הרבים. ולכך הרוצח אינו יוצא משם לעולם, שמא ייהרג, ואפילו לצורך הכלל.

[ומקור להלכה זו הוא ממה שנאמר לו למשה רבינו לך שב מצרים כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך – מוכח שאם היו המבקשים את נפשו חיים, לא היה צריך לילך להוציא את בני ישראל ממצרים, אע"פ שהם צריכים אליו לתשועתם] (עפ"י אור שמח הל' רוצח ב, ד, ז, ח; ובמשך חכמה שמות ד, יט; מסעי לה, כו).

והנה מוסכם הדבר, שאף אם נאמר שאין חיוב להכנס לספק סכנה להציל את הרבים, אך זכות גדולה היא, כמו שאמרו בלוליינוס ופפוס שאין בריה יכולה לעמוד במחיצתם (וכמוש"כ בחזו"א יו"ד סט. וע' במובא ביוסף דעת ב"מ סב). ואם כן לפי"ז מותר לו לצאת לצורך הצלת הכלל, אלא שאין מחייבים אותו.

ועוד מבואר מכאן שאין כולאים את גואל הדם שלא יהרגנו, לצורך הצלת הכלל, כדי שנוכל להוציא את חברו מעיר המקלט. כל זה לפי הבנת האו"ש שמדובר כאן לצורך הצלת נפשות ממש (וכן נקט בפירוש תפארת ישראל על המשניות). ואולם היה מקום לפרש לכאורה שישנם אחרים היכולים למלאות את מקומו, אלא שהוא יותר מתאים וראוי וכדו', אך אין מדובר כאן בפיקוח נפש, ולכן אין לו לבטל מצוותו וחיובו הגם שיש בדבר צורך הכלל או צורך מצוה, אבל ודאי במקום הצלה ממש – יוצא ואסור לגואל הדם להרגו. (וע' חזו"א מכות כג לך"ב יב ד"ה והנה הרבה, ובהגהות חשק שלמה).

וכן לעצם סברתו של האור שמח, שאין ב"ד יכולים לתקן שלא יפגע בו גואל הדם – סברא מחודשת היא, והלא כמה וכמה אופנים יש שמדין תורה אסור לו לגואל להרוג, כגון בשיצא הרוצח בשוגג מהעיר מקלט (לאביי), וכן בדרך עליה ובשאר אופנים שאינו גולה ואסור להרגו, אע"פ שחם לבבו – הרי שאין כאן מניעה בלתי אפשרית.

[סברא מחודשת נוספת יש ב'לקוטי שיחות' (מסעי תש"ג), על פי מה שמדויק מדברי הרמב"ם שביציאת הרוצח מעיר מקלט, מלבד מה שהוא מסתכן בעצמו מחמת גואל הדם, הרי הוא בגדר 'גברא קטילא', שאין לו חיים אלא בעיר המקלט. ולכך אי אפשר שיחול עליו שום חיוב ודין לצאת מעיר מקלטו לכל ענין שהוא. ע"ע דרך נוספת בספר 'אמת ליעקב'].

'מת קודם שמת כהן גדול – מוליכין עצמותיו על קברי אבותיו, דכתיב ישוב הרצח...'. – נחלקן אחרונים האם חובה יש בדבר, כי לא הותר לקוברו בעיר מקלט אלא באופן זמני לצורך כפרתו, שהרי אמרו (להלן יב.) 'ערי מקלט לא ניתנו לקבורה'. או הכוונה כאן שהרשות נתונה להחזירו (ולוה נטה במנחת חינוך ת. ע"ע במוכא בבירור הלכה. ובשו"ת שבט הלוי ח"ה קפה, ב חכך בדבר. ולכאורה נראה לפי משמעות הכתוב 'שוב' ולא 'ושב', דחובה הוא, על דרך שאמרו להלן (יב.) 'מי כתיב ירצח, ורצח כתיב').

ענינים וטעמים

'עד מות הכהן הגדול'

– שהוא המושל בכל ערי המקלט, והגולה הזוה ניתן תחת חסותו.
 – שכל העם שרוי באבל, ונחמה היא לקרובו של נרצח שלא יחם לבבו על צערו שלו מפני אבל הרבים.
 – שלא יהיו העולם מרננים על הכהן הגדול כשיראו הרוצח יוצא חוץ לעיר מקלטו, ואומרים: ראיתם זה שהרג את הנפש חנם, יוצא ונכנס עם בני אדם ואין הכהן עושה בו נקמה; ועליו מוטל הדבר לעשות, כדכתיב (דברים יז): **והאיש אשר יעשה בודון לבלתי שמע אל הכהן וגו'.** אבל הכהן שקם אחריו, אין לרנן עליו על מה שלא נעשה בימיו.
 – שהוא נפש הכולל לכל ישראל, ועל פיו יהא כל ריב וכל נגע, ובמותו של הכהן כאילו ניטלה נפש הרוצח תחת נפש הנהרג וניכפר לו הדם. וכענין זה בעגלה ערופה (דברים כא): **ונגשו הכהנים בני לוי כי בם בחר ה' וגו' ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע – ונכפר להם הדם.**
 – הענין בזה, לפי שהריגה באה על ידי 'לב רגז', וכל הרחוק רחוק ממקום המקדש יש לו לב רגז ביותר. וכמו שנאמר בגולה (דברים כח): **ונתן ה' לך שם לב רגז.** וכך סיפרו במסכת נדרים (כב): מעשה בשני בני מחווא שהיו הולכים לארץ ישראל, קם אחד ושחט לחברו. תמה ר' יוחנן: הרי נתן ה' לך שם לב רגז בבבל נאמרו! – עד שספרו לו שבאותה שעה עדיין לא עברו את הירדן. ועל כן בגלעד מצויים רוצחים, לפי שהיא רחוקה ממקום המקדש.
 שכן מקום המקדש, מקום האחדות, וכל ישראל יש להם שם לב אחד, וכן העיר קרויה 'עיר שחבורה לה יחדו'. אף הכהן הגדול הוא כמו כן בנפשות – המשפיע חסדים לישראל ושם להם שלום בברכותיו להסיר מהם לב רגז. וכשהכהן מת – יש מפלט והתנצלות לרוצח על לב רגז שהביאו לידי אותו מעשה (מספר הפרשיות – מסעי. עפ"י: עקדה; רבנו בחיי; מורה הנבוכים ח"ג; רלב"ג; חוקוני; דעת וקנים; צרור המור; פנים יפות; ספורנו; כלי יקר ועוד).

'קללת חכם – אפילו על תנאי היא באה' –

'... בדרך זו אפשר להבין עוד מאמר קשה הבנה: 'קללת חכם אפילו על תנאי היא באה' – כי יש לומר שאילו היה בלבו של החכם משהו נגד האיש ההוא, לא היה יכול בשום אופן להוציא מפיו דבר כזה אפילו על תנאי. וכן מה שאמרו ז"ל 'קללת חכם אפילו בחנם היא באה' – פירושו שבמעשה זה הוא בחנם, אבל יש הצדקה לקללה מצד מעשה אחר, כענין אחיתופל המובא שם. ופעולת הקללה היא, שבמדה וקיום המקולל בזכות החכם, אם החכם בעומק לבו אינו חפץ בו, יוכל הלה לאבד זכותו. ואף אם החכם לא התכוון לזה מדעתו, כלפי שמיא גליא, ומתחשבים

ברגשותיו הסמויות שאינן נגלות אפילו לעצמו; ומה שהיה יכול להוציא מפיו דבר כנגדו מגלה את צפוני לבו' (מתוך 'מכתב מאליהו' ח"ד עמ' 222).

הוצרך לבאר שהקללה פועלת בו, רק במדה וזכות קיומו של אותו אדם תלויה בחכם – כי הרי כבר נאמר 'כצפור לנוך כדרור לעוף כן קללת חנם לא תבא'. ואם כן מה קללת החכם של החכם פועלת, משום תלותו בחכם, והרי אינו חפץ בו. [וע"ע יערות דבש ח"ב יח ד"ה ואיתא בגמרא דמכות].

עוד שמעתי לפרש, שהרי מדתו של החכם שהוא רואה את הנולד (כדתנן בפ"ד דאבות), ואינו אומר דבר אלא אם כן רואה בו אמת מקויימת בעתיד.

– כיון שקללת חכם אפילו על תנאי היא באה, לכך נכתבו בתורה הברכות קודם לקללות, שאחר שנתברכו, שוב אין ארור מתדבק בברוך (עפ"י שם משמואל – תבוא).

(ע"ב) 'כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, עצמותיו של יהודה היו מגולגלין בארון, עד שעמד משה ובקש עליו רחמים, אמר לפניו: רבונו של עולם, מי גרם לראובן שיודה – יהודה...' – והרי זכות הודאתו של יהודה עצמו במסירות נפש, לא פחות גדולה היתה מהודאת ראובן, וגם הצילה שלש נפשות, ולמה הזכיר רק את גרימת יהודה להודאת ראובן, ולא את הודאתו שלו? – יש ללמוד מכאן שזיכוי הזולת גדול יותר ממה שעושה האדם לעצמו (שיחות מוסר להגר"ח שמואלביץ זצ"ל – כט תשל"א; ב תשל"ב. עע"ש)

'מאי הוה ליה למעבד? היה לו לבקש רחמים שיגמור דינו לזכות' –

'ואינו מובן, כיון שכבר נעשה הרציחה על ידו, למה יתפלל שיגמור דינו לזכות? ואדוני מורי זקני ז"ל אמר בזה דבר נפלא, לפי מה שכתב הבית-יוסף בשם הר"מנוח (בריש הל' ראש השנה) הטעם דאמרין בעשרת ימי תשובה 'המלך המשפט' – שהוא בעצמו המשפט. ולכן אם היה נגמר דינו לזכות, היה באמת המשפט לזכות, שהמשפט נמשך אחר רצונו ית"ש. ודברי פי חכם חן.

אכן לפענ"ד נראה לבאר ענין הגלות של הרוצח – כיון שהרג נפש, נדבק בו כח המיתה וחלק המלאך הממית ב"מ, ונעשה מזיק, ויכול להזיק ח"ו לגרום מיתה, ולכן הושם לו מקום. וכן לשון הפסוק והאלקים אנה לידו – שנדבק במדת הדין. ולכן קראו הכתוב 'רוצח', הגם שהיה שוגג נדבק הרציחה בו. ולכן הכהן הגדול שמביא חיים לעולם, יש בכחו לגבור ולעקור זו הרשימה שנדבק בו, ויצא דינו לזכות, שיצא מתחת ידו רשימת הרציחה שנדבק בו ולא יצטרך לגלות... (מתוך שפת אמת מסעי תרנ"ד).

ובספר מכתב מאליהו (ח"ג עמ' 88) כתב, וז"ל:

'לכאורה תמוה, וכי ימות משום שלא התפלל שיטעו הדיינים בדין? אולם הביאור הוא, שאם מתפלל הצדיק עבור הרשע, והחטא מגיע על ידי זה לתיקונו, כמבואר לעיל, הרי בדין שמים כבר נפטר החוטא מעונשו, ואינו זקוק עוד לתיקון על ידי גלות. במצב כזה מסבבים מן השמים שיראו בית-דין איזו זכות בעד הרוצח. כי זהו גדר אלקים נצב בעדת א-ל, שהקב"ה נותן בהם דעת ומנהל את הכרעתם אל האמת הפנימית המוחלטת הידועה אך למעלה. זהו גדר 'דין אמת לאמיתו', כלומר יש 'דין אמת' ויש מדרגה יותר גדולה – 'דין אמת לאמיתו'.

(ע"ע לעיל ז. שזכותה של א"י יכולה להועיל לגמור דין הרוצח לזכות. וכן מצינו בשאר הלכות, לאו דוקא בענין דין ומשפט, שבקשת רחמים יכולה להועיל בפסק ההלכה לטובתו, כפי שכתב הר"צ הכהן ז"ל (דברי סופרים יח). שו"ר שכן כתב הכהן זצ"ל (פרי צדיק ח"א דף נד 1 מכת"י) כלפי גמ' דידן: '... אבל ד"ת אין להם סוף, וחכמים גדולים יוכלו למצוא זכות גם למחויב גמור. וכן בתפילה היה (כה"ג) פועל שהשי"ת יאיר עיניהם. וע"ע בהגהות מהר"ב הכהן מוילנא, שבסוף המסכת – מש"כ מ'תשובה מאהבה' ח"א קצד).

דף יב

'עד כאן לא קאמר רבי יהושע התם דכתיב ברוך ה' חילו ופעל ידיו תרצה – אפילו חללין שבו, אבל הכא אפילו רבי יהושע מודה' – יש שכתבו לפי האמור בסוגיתנו, שכהן שנמצא חלל, כל פדיונות בכורות שקיבל – חייב להחזירם, וצריכים הבכורות להיפדות שוב. כי הלא רק לענין עבודה גזרת הכתוב היא להכשיר למפרע, אבל לשאר הלכות כהונה – בטלה כהונתו למפרע. ויש שכתבו שהדבר ספק [כי לפי דעה אחת במסכת קדושין, מקור הדין אינו מברך ה' חילו אלא מהכהן אשר יהיה בימים ההם ולפי"ז אפשר גם לענין מתנות כהונה לא בטל למפרע, וכן נחלקו בדבר בירושלמי] (ע' בפתחי תשובה יו"ד שה,ה בשם חות יאיר (קיג) ויד אליהו; שו"ת דובב מישרים ח"א מז).

'שתי טעיות טעה יואב... אביי אומר: בהא נמי מיטעא טעה...' – הרשב"א נשאל (בשו"ת, ח"א תקדד) מדוע לא מנו טעות נוספת – שסבר שהמזבח קולט אפילו במזיד? והשיב שאין זו טעות, כי אכן אמר הכתוב מעם מזבחי תקחנו למות, ודרשו: ולא מעל מזבחי – שהמזבח מציל כשהוא על גביו. ואפילו לשיטת הרמב"ם (רוצח ה"ב) שהרוצח במזיד לוקחים אותו מעל גבי המזבח ליהרג – אפשר שזה רק במיתת בית דין, בעדים ובהתראה, אבל בנדון משפטי המלוכה – אפילו מזיד קולט. עד כאן מהרשב"א.

עוד על מקור שיטת הרמב"ם – ע' במובא בסנהדרין לה. וזו לשון הרמב"ם בספר המורה (ח"ג לט): '... ואפילו בא להעורר בנכבד שבדברים והגדול שבהם, והוא אמרו 'מעם מזבחי תקחנו למות', הנה זה בא להעורר בהש"י ונתלה במה שהוא מיוחס לשמו, ולא עזרו, אבל צוה להסגירו ביד בעל הדין אשר ברח מלפניו. כל שכן מי שבא להזשע באיש מבני אדם, שאין צריך להזשעו ולא לרחם עליו – שהרחמנות על העבריינים אכזריות היא על כל הברואים...'

'כאן לקלוט כאן לדור' – כתב המאירי שאם עבר ודר בתחומה של העיר, והרגו גואל הדם – אינו נהרג עליו.

ובחזון איש (כאן) נקט להפך [ולא הביא מהמאירי], כי אין זיקה בין מצות ישיבת הרוצח ובין התר הריגתו ע"י גואל הדם, והביא לכך כמה דוגמאות (וכן בספר אילת השחר תמה על סברת המאירי).

'אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב: רוצח שיצא חוץ לתחום ומצאו גואל הדם והרגו – נהרג עליו... הוא דאמר כי האי תנא דתניא ר' אליעזר אומר... יכול מיד, תלמוד לומר עד עמדו לפני העדה למשפט' – כלומר, אין התר להורגו לפני שיתרו בו העדה, שאם יפשע ויצא – יהא דמו מותר מכאן ואילך לגואל הדם. ואלו גם דברי מר זוטרא בר טוביה בשם רב, שאין התר לגואל הדם להורגו קודם שיעמוד לפני העדה (עפ"י הריטב"א).

ב. אהב כסף לא ישבע כסף – דרשו על משה רבינו ע"ה, שהכין שלש ערי מקלט הגם שידע שאינן קולטות אלא כל השש.

ומי אהב בהמון... – למי נאה ללמד בהמון, מי שכל תבואה שלו (ר' סימאי);
כל האוהב (למלמד) בהמון – לו תבואה / – יהיו לו בנים תלמידי חכמים (רבנן ואיתימא רבה בר מרי);
כל האוהב ללמוד / ללמד בהמון (= עם חברים רבים) – לו תבואה (רב אשי; רבינא).

ג. כי טוב יום בחצריך מאלף – אמר הקב"ה לדוד: טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה לפני, מאלף עולות שעתידי שלמה בנך להקריב לפני ע"ג המזבח.

ד. אמר רב הונא (אמר רבי אלעזר): מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים למדנו, בדרך שאדם רוצה לילך, בה מוליכים אותו; כתוב לא תלך עמהם וכתוב קום לך אתם; אני... מדריכך בדרך תלך; אם ללצים – הוא יליץ, ולענוים – יתן חן.

ה. ולו אין משפט מות. רב הונא אמר (וכ"ה דעת תנא דברייתא): מוסב על גואל הדם, שאם הרג את הרוצח בדרך לעיר מקלט – פטור [כי אם הכוונה על הרוצח עצמו, הלא כבר נאמר בהמשך והוא לא שָׁנָא לו מתמל שלשם]. ובברייתא אחרת פרשו על הרוצח, שלא היה ראוי למות כיון שהרג בשגגה. הלכה כדעה ראשונה, שגואל הדם שמצא את הרוצח בדרך והרגו אינו נהרג.

ו. ושלחו זקני עירו ולקחו אתו משם. ר' יוסי בר' יהודה למד מכאן שכל ההורגים, הן בשוגג הן במזיד – מקדימים תחילה לעיר מקלט, ואחר כך בית דין שולחים ומביאים אותם משם לדונם. [ורבי חלק בברייתא ונקט שאין זו שורת הדין, אלא שדיבר הכתוב על הרוצח במזיד שטועה וסבור לגלות ולהיקלט, וצוה הכתוב להוציאו משם להישפט].

הרמב"ם פסק כרבי יוסי ברבי יהודה [ואעפ"י שהלכה כרבי מחברו, אך הואיל ולא הוזכרה דעת רבי במשנתנו אלא בברייתא, פסק הרמב"ם כמשנה (עפ"י לקוטי הלכות ועוד)].
עוד דרש מכאן רבי אלעזר: עיר שאין בה זקנים – אינה קולטת. ונחלקו בדבר רבי אמי ורבי אסי, האם הזקנים מעכבים או למצוה בעלמא.

ז. וזה דבר הרצח – אומר לו הרוצח לגואל הדם שמצאו בדרך: אל תנהג בי מנהג שופכי דמים, בשגגה בא מעשה לידי. כן דרש רבי מאיר. [ואילו חכמים סוברים ששני תלמידי חכמים שמתלויים עמו, הם האומרים זאת לגואל הדם (וכן פסק הרמב"ם)].
ועוד דרשו (יב): מדבר הרצח על רוצח שגלה לעיר מקלטו ורצו אנשי העיר לכבדו, יאמר להם רוצח אני [אמרו לו: אעפ"כ – יקבל מהם].

דף יא

כה. תפירות התפלין וספר-תורה – ממה כשר לעשות?

תפלין – הלכה למשה מסיני לתפרן בגידין דוקא, ואין כשר למלאכת שמים אלא מבהמה או חיה טהורה (בפיך – מן המותר לפיך).

בספר תורה – נחלקו רבי יהודה ורבי מאיר כשתפרו בפשתן, האם דינו כתפלין להצריך תפירה בגיד (למען תהיה תורת ה' בפיך – הוקשה תורה לתפלין לכל הלכותיהן), אם לאו. ולכל הדעות אי אפשר לתפרו בגידי בהמה טמאה (שלענין 'מותר בפיך' ודאי הוקשה). להלכה, ספר תורה כתפלין ואינו נתפר אלא בגידים.

כו. א. מדוע אמותיהן של כהנים גדולים מספקות מחיה וכסות לרוצחים?
 ב. מנין שקללת חכם אפילו בחנם ועל תנאי היא באה?
 ג. נידוי על תנאי, האם צריך הפרה?

א. אמותיהן של כהנים גדולים מספקות מחיה וכסות לרוצחים כדי שלא יתפללו על בניהם שימותו [ותפילתם עלולה להתקבל, משום שהיה על הכהן לבקש רחמים על דורם ולא בקשו]. ויש ששונים: כדי שיתפללו על בניהם שלא ימותו [מהסיבה האמורה].

ב. ממעשה דוד ואחיתופל למדנו שקללת חנם אפילו על חנם היא באה, שאחיתופל נחנק בגרונו כקללת דוד למי שלא יאמר לו ההלכה, והרי אחיתופל אמר לו. ומעלי ושמואל למדנו שבאה קללת החכם אפילו על תנאי, שאעפ"י שהתנה עלי כה יעשה לך אלקים וכה יוסיף אם תכחד ממני דבר... והרי לא כיחד ממנו, אעפ"י כ היו לו בנים שאינם מהוגנים ולא הלכו בדרכיו.

ג. אמר רב יהודה אמר רב: נידוי על תנאי צריך הפרה, מיהודה שאמר לאביו אם לא הביאתיו אליך... וחטאתי לך כל הימים. ואעפ"י שקיים תנאו, נענש לאחר מותו עד שעמד משה ובקש עליו רחמים. ודוקא בכגון זה שהתנאי אינו תלוי בו בלבד, כי שמא היה יוסף מעכבו או יקראנו אסון בדרך, לכך חל הנידוי כאילו אין כאן תנאי, אבל בכגון שמנדים אדם שלא יעשה דבר מסוים, ודאי לא חל הנידוי כלל מעיקרא, שכיון שבידו הוא הרי אנו יודעים עתה שאין בדעתו לעשות הדבר ההוא (תוס'). וכן כשנידה את עצמו בתנאי וברור לו שיכול לקיימו – אין צריך התרה (יו"ד שלד, ל). וע"ע בשו"ת הרדב"ז ח"ג תקלג; שו"ת מהר"ם מינץ נ, ב.

כז. א. במיתת אלו כהנים יוצאים הרוצחים מעיר המקלט?
 ב. כהן גדול שמת לפני שגלה הרוצח – מה דינו?
 ג. הרוצח כהן גדול בשגגה, וכן כהן גדול שרצח – מה דינם?
 ד. רוצח שנגמר דינו לגלות, ומת – האם מגלים את עצמותיו? ומה הדין כאשר מת אחר כך הכהן הגדול?
 ה. הוברר שהכהן הגדול הינו חלל – מה דין הרוצחים שבערי המקלט?

א. אחד כהן משוח בשמן המשחה, ואחד המרובה בבגדים שאינו משוח, ואחד כהן שעבר ממשחוחותו – מוציאים את הרוצח במיתתם (כן דרשו מיתור המקראות בהזכרת הכהן הגדול כמה פעמים). ולדברי רבי יהודה: אף במות הכהן משוח-מלחמה. וחכמים חולקים (הלכה כחכמים). ונסתפקו בגמרא האם יוצא אפילו במיתת אחד מהם, או במות כולם (כלומר, כל הקיימים בעת הרציחה. חזו"א).

להלכה נפסק שיוצא אפילו במוות אחד מהם (רמב"ם הל' רוצח ושמה"נ ז, ט).

ב. אם משנגמר דינו של הרוצח מת הכהן הגדול – אינו גולה (קל וחומר; ומה מי שגלה כבר יצא עכשיו, מי שלא גלה אינו דין שלא יגלה. אביי).

ואם עד שלא נגמר דינו מת הכהן – אם מינו אחר תחתיו לפני שנגמר דינו – יוצא במיתתו של שני, ואם לא מינו עד שנגמר דינו – אינו יוצא לעולם. [ואולם אם יש כהן שעבר וכדו', הרי לפי הצד דלעיל שיוצא במיתת אחד מהם בלבד – יוצא במיתתו של הכהן שעבר].

ג. הרוצח כהן גדול בשגגה, וכן כה"ג שרצה בשגגה – אינו יוצא משם לעולם (כשלא היה כה"ג אחר). נחלקו ראשונים באופן שמינו כה"ג אחר לפני גמר דין.

ד. רוצח שנגמר דינו לגלות ומת – מוליכים עצמותיו לעיר מקלט ושם הוא נקבר (לשוב לשבת בארץ – זו קבורה) עד מות הכהן. ובמות הכהן הגדול מחזירים עצמותיו לקברי אבותיו (ואחרי מות הכהן הגדול ישוב הרצח אל ארץ אחזתו).

דנו האחרונים האם חובה להחזיר או רשות.

ה. הוברר שהכהן הגדול בן גרושה או בן חלוצה – נחלקו אמוראים בדבר; ובארו בגמרא שלפי דעת רבי אליעזר הסובר שעבודתו שלמפרע נפסלה – לא נחלקו שאינו חוזר ע"י שנתגלה שהוא חלל, שהרי בטלה הכהונה למפרע. אבל מחלוקתם אליבא דר' יהושע הסובר שלא נפסלה עבודתו למפרע – האם 'בטלה' כהונה ואינו יוצא [ורק לענין כשרות העבודה גזרת הכתוב היא להכשיר], או 'מתה' ויוצא. הרמב"ם פסק 'בטלה כהונה' ואינו יוצא לעולם.

דף יב

כח. א. אלו טעויות טעה יואב ואלו יטעה שרו של רומי בענין קליטת רוצח?

ב. האם תחום עיר המקלט קולט, והאם מותר לרוצח לשבת בשטח תחום העיר, או צריך לישב בתוכה דוקא? ג. האם ניתנה עיר מקלט לקבורה?

ד. האם מותר לרוצח לצאת מעיר המקלט לצורך? מה דינו של רוצח שיצא מעיר מקלט שלא כדין?

ה. אב שהרג את בנו בשגגה, באופן שחייב גלות – האם יש בו דין 'גואל הדם'?

ו. מה דין רוצח שהרג בשגגה בעיר מקלטו, וכן בן לוי שהרג בעיר מקלט שהיא עיר מגוריו?

ז. האם ישראל במדבר היו מגלים את הרוצח, ולהיכן?

א. יואב טעה וסבר שתפיסתו בקרנות המזבח מצילתו, וגם במזבח שבבמה (רב), וכן (הוסיף אביי) סבר שהמזבח קולט זר. ובאמת אין המזבח קולט אלא על גגו (מעם מזבחי תקחנו למות – ולא מעל מזבחי), ובבית עולמים (מזבחי), ולכהן כשעבודה בידו.

לכאורה משמע שמזבח של שילה לא קלט את הרוצחים, וכן משמע ברמב"ם. אך לפרש"י

כאן יתכן שרק מזבח של במה אינו קולט, אבל של שילה – קולט (עפ"י שפת אמת זבחים קיז).

טעויות שרו של רומי לעתיד – שיסבור שבצרה תקלוט אותו, ואינו כן אלא בצר היא זו שקולטת, ובשוגג ולא במזיד, ולאדם ניתנה קליטה ולא למלאך (ריש לקיש).